

Adroddiad Blynyddol Cyntaf Llywydd Tribiwnlysoedd Cymru

31^{ain} Mawrth 2019

Tribiwnlysoedd Cymru
Welsh Tribunals

Llywydd / President

Cynnwys

1.	Cyflwyniad	3
2.	Swydd Llywydd Tribiwnlysoedd Cymru	3
3.	Tribiwnlysoedd Cymru o dan Ddeddf Cymru 2017	5
4.	Penodi ar Gyfer Tribiwnlysoedd Cymru	6
5.	Recriwtio ar Gyfer Tribiwnlysoedd Cymru	7
6.	Safonau'r Gymraeg a Defnyddio'r Gymraeg yn Nhribiwnlysoedd Cymru	8
7.	Uned Tribiwnlysoedd Cymru	8
8.	Cyllideb Tribiwnlysoedd Cymru	10
9.	Ystâd Tribiwnlysoedd Cymru	10
10.	Mynediad at Gyfiawnder	11
11.	Ffioedd a Delir I Aelodau'r Tribiwnlysoedd	12
12.	Diwygio Tribiwnlysoedd Cymru	13
13.	Diwedd glo	13

1. Cyflwyniad

Crëwyd swydd Llywydd Tribiwnlysoedd Cymru gan adran 60 o Ddeddf Cymru 2017. Cefais fy mhenodi i'r swydd honno gan Arglwydd Brif Ustus Cymru a Lloegr (ar ôl ymgynghori â Phrif Weinidog Cymru ac Arglwydd Ganghellor Cymru a Lloegr) a byddaf yn y swydd tan 13 Awst 2021. Cyn i mi gael fy mhenodi, bûm yn cynorthwyo'r Arglwydd Brif Ustus i bwysu a mesur yr angen i gael Llywydd, ac ar ôl cael gwahoddiad ganddo ef – a gyda chytundeb Prif Weinidog Cymru – bûm yn cyflawni rôl y Llywydd ar “sail anstatudol” am rai misoedd cyn i mi gael fy mhenodi'n swyddogol o dan y Ddeddf.

Yn rhinwedd Atodlen 5 paragraff 14 o Ddeddf Cymru 2017, mae'n ofynnol bod Llywydd Tribiwnlysoedd Cymru yn tyngu'r llw teyrngarwch a'r llw barnwrol ym mhresenoldeb yr Arglwydd Brif Ustus neu rywun arall a enwir gan yr Arglwydd Brif Ustus i weinyddu'r llw. Fe wnes i hynny mewn seremoni a gynhaliwyd yn Llys y Goron Caerdydd ar 14 Rhagfyr 2017, ym mhresenoldeb yr Arglwydd Brif Ustus.

Un o'm dyletswyddau statudol yw cyfleu safbwyntiau aelodau Tribiwnlysoedd Cymru i Weinidogion Cymru ac aelodau eraill Cynulliad Cenedlaethol Cymru. Mewn cyfarfod gyda Phrif Weinidog Cymru a'r Cwnsler Cyffredinol, a gynhaliwyd ar 1 Chwefror 2018, cytunwyd y byddwn yn cyflawni'r ddyletswydd honno drwy gyflwyno Adroddiad Blynyddol i Brif Weinidog Cymru ac i Lywydd y Cynulliad Cenedlaethol. Hwn yw fy adroddiad cyntaf, ac mae'n ymdrin â'r cyfnod rhwng oddeutu mis Gorffennaf 2017 (sef pan ysgwyddais rôl y Llywydd ar sail anstatudol) a heddiw. O hyn ymlaen, byddaf yn cyflwyno adroddiadau ar ddiwedd pob blwyddyn ariannol.

2. Swydd Llywydd Tribiwnlysoedd Cymru

Mae rhai o bwerau a dyletswyddau craidd Llywydd Tribiwnlysoedd Cymru i'w gweld yn adrannau 60, 61, 62 a 63 o Ddeddf Cymru 2017. Mae'r dyletswyddau'n cynnwys rhwymedigaethau i wneud yn siŵr bod Tribiwnlysoedd Cymru yn hygyrch, bod eu hachosion yn deg, bod achosion pob Tribiwnlys yn cael eu cynnal yn chwim ac yn effeithlon, a bod aelodau pob Tribiwnlys yn cael hyfforddiant priodol. Un enghraifft o rym y Llywydd yw'r grym i gyflwyno cyfarwyddiadau ynghylch y gweithrediadau a'r arferion y dylai'r Tribiwnlysoedd eu mabwysiadu.

Nid yw Deddf Cymru 2017 yn ceisio rhoi diffiniad cynhwysfawr o ddyletswyddau a phwerau'r Llywydd. Deallir a derbynnir fel arfer mai'r Llywydd yw'r barnwr uchaf ei safle yn y system tribiwnlysoedd datganoledig, ac yn unol â hynny, fod ganddo rôl yn goruchwyllo pob un o Dribiwnlysoedd Cymru. Mae hyn yn ategu'r dyletswyddau y cyfeirir atynt yn benodol yn y Ddeddf. Rwyf wedi cyflawni'r rôl honno mewn perthynas â'r ychydig iawn o gwynion a ddaeth i law am brosesau gwneud penderfyniadau mewn achosion unigol. Ym mhob achos y cefais wybod amdano, cymerais gamau priodol i benderfynu a ymchwiliwyd i'r cwynion yn rhesymol ac yn gymesur, yn unol â'r drefn gwyno berthnasol. Ym mhob achos, roeddwn yn fodlon bod yr ymchwiliad wedi cael ei gynnal yn unol â'r drefn gwyno a bod yr ymchwiliad yn deg ac yn rhesymol.

Er nad yw Ddeddf Cymru 2017 yn trafod y pwynt, ymddengys yn glir fod gan y Llywydd, fel uwch farnwr, hawl i eistedd fel cadeirydd cyfreithiol pob un o Dribiwnlysoedd Cymru. Wedi dweud hynny, rwyf fi o'r farn na ddylai'r Llywydd eistedd fel cadeirydd cyfreithiol Tribiwnlys oni bai fod Arweinydd Barnwrol y Tribiwnlys hwnnw a'r Llywydd yn cytuno bod amgylchiadau achos penodol yn ei gwneud yn amhriodol i'r Arweinydd Barnwrol wneud hynny.

Dylid nodi nad cyfrifoldeb Llywydd Tribiwnlysoedd Cymru yw nifer o dribiwnlysoedd nad ydynt wedi'u datganoli yng Nghymru. Mae tribiwnlysoedd sy'n dyfarnu ynghylch achosion cyflogaeth, lloches a mewnfudo a nawdd cymdeithasol a chynhaliaeth plant yn cael eu cynnal gan Wasanaeth Llysoedd a Thribiwnlysoedd Ei Mawrhydi yng Nghymru ("GLITEM Cymru"). Ar y cyfan, bydd barnwyr tribiwnlysoedd sy'n eistedd yn y tribiwnlysoedd hyn yn cael eu penodi gan Uwch Lywydd Tribiwnlysoedd Cymru a Lloegr, sef yr uwch farnwr sy'n ysgwyddo cyfrifoldeb cyffredinol dros y farnwriaeth yn y tribiwnlysoedd hyn nad ydynt wedi'u datganoli.

Mae tribiwnlysoedd eraill ar waith yng Nghymru sy'n annibynnol ar Lywydd Tribiwnlysoedd Cymru ac Uwch Lywydd Tribiwnlysoedd Cymru a Lloegr. Mae'r rhain yn cynnwys Tribiwnlys Prisio Cymru, sydd â'i strwythur cyfreithiol a gweinyddol ei hun, a'r tribiwnlysoedd sy'n gwneud penderfyniadau am ddadleuon ynghylch derbyn plant i ysgolion a gwaharddiadau, a weinyddir gan yr awdurdod addysg lleol sy'n gyfrifol am yr ysgol dan sylw. Hyd y gwn i, nid oes gan y tribiwnlysoedd hyn sy'n cael eu gweinyddu gan awdurdodau lleol arweinydd barnwrol na strwythur cyfreithiol penodol.

Un o swyddogaethau pwysig y Llywydd yw cyfathrebu ag Uned Tribiwnlysoedd Cymru (y gweision sifil sy'n cefnogi Tribiwnlysoedd Cymru), gweision sifil yn nhîm Polisi Cyfiawnder Llywodraeth Cymru, ac arweinwyr barnwrol y Tribiwnlysoedd. Cynhelir cyfarfodydd chwarterol, a'r rheini'n cael eu cadeirio gan Lywydd Tribiwnlysoedd Cymru. Bydd yr arweinwyr barnwrol, neu'u dirprwyon os bydd angen, pennaeth Uned Tribiwnlysoedd Cymru ac aelodau eraill o'r Uned, yn ogystal â chynrychiolydd o'r tîm Polisi Cyfiawnder, yn mynychu'r cyfarfodydd hyn. Maent yn gyfarfodydd busnes gwerthfawr iawn, sy'n rhoi cyfle i drafod materion sy'n berthnasol i bob un o'r Tribiwnlysoedd.

Mae Llywydd Tribiwnlysoedd Cymru yn aelod o'r Bwrdd Gweithredol Barnwrol ar gyfer Tribiwnlysoedd. Corff ar gyfer y DU gyfan yw hwn, sy'n cael ei gadeirio gan Uwch Lywydd Tribiwnlysoedd Cymru a Lloegr. Mae'r Bwrdd yn cynnwys aelodau o bob un o'r gwledydd sy'n ffurfio'r DU, ac mae'n fforwm hynod werthfawr i drafod arferion da ac i rannu syniadau ar gyfer gweinyddu cyfiawnder mewn tribiwnlysoedd ym mhob rhan o'r DU.

Mae Llywydd Tribiwnlysoedd Cymru yn aelod o Bwyllgor Cymru Cyngor y Barnwyr hefyd. Mae Cyngor y Barnwyr yn cynnwys barnwyr ar bob lefel, a'i rôl yw cynghori'r Arglwydd Brif Ustus ar faterion pwysig sy'n ymwneud â'r farnwriaeth a gweinyddu cyfiawnder. Bydd uwch weision sifil yn mynychu'r cyfarfodydd hefyd. Bydd barnwyr ar bob lefel ac uwch aelodau GLITEM Cymru hefyd yn dod i Bwyllgor Cymru'r Cyngor. Bydd y Pwyllgor yn cyfarfod bob chwarter, a'm prif swyddogaeth i yn y cyfarfodydd yw diweddarau'r Arglwydd Brif Ustus ac aelodau eraill y Pwyllgor ynghylch gweinyddiaeth a gweithrediadau Tribiwnlysoedd Cymru.

3. Tribiwnlysoedd Cymru o Dan Ddeddf Cymru 2017

Mae Adran 59 o Ddeddf Cymru 2017 yn diffinio 'Tribiwnlysoedd Cymru' fel:

- (a) Tribiwnlys Tir Amaethyddol Cymru ("TTA Cymru");
- (b) Tribiwnlys Adolygu Iechyd Meddwl Cymru ("TAIM Cymru");
- (c) pwyllgor asesu rhenti a sefydlwyd yn unol ag Atodlen 10 i Ddeddf Rhenti 1977 (yn cynnwys Tribiwnlys Prisio Lesdaliadau a Thribiwnlys Eiddo Preswyl) ("TEP Cymru");
- (d) Tribiwnlys Anghenion Addysgol Arbennig Cymru ("TAAAC");

- (e) tribiwnlys a sefydlwyd yn unol ag Atodlen 3 i Ddeddf Addysg 2005 (cofrestru arolygwyr yng Nghymru: tribiwnlysoedd sy'n gwrando apeliadau o dan adran 27);
- (f) tribiwnlys sy'n deillio o Banel Dyfarnu Cymru ("PDC");
- (g) Tribiwnlys y Gymraeg ("TyG").

Mae'r Ddeddf hefyd yn darparu ar gyfer dileu a/neu amnewid y tribiwnlysoedd hyn, yn ogystal ag ychwanegu at y rhestr.

Nid oes tribiwnlys wedi cael ei sefydlu'n benodol i wrando apeliadau o dan adran 27 o Ddeddf Addysg 2005 (y tribiwnlys a restrir yn is-baragraff (e) uchod). Yn sicr, nid oes ganddo arweinydd barnwrol a benodwyd drwy broses ffurfiol. Fodd bynnag, mae aelodau TAAAC yn gymwys i ddelio ag unrhyw achosion sy'n codi. Yn ystod blwyddyn ariannol 2017-2018, ni chafodd y tribiwnlys hwnnw unrhyw apeliadau, ac ni fu unrhyw apeliadau o'r fath er mis Ebrill 2018.

Mae pob un o'r tribiwnlysoedd eraill a restrir uchod wedi mynd ati'n briodol i benodi arweinwyr barnwrol. Dyma'r barnwyr arweiniol: Tribiwnlys Tir Amaethyddol Cymru – Dr Christopher McNall; Tribiwnlys Adolygu Iechyd Meddwl Cymru – Ms Carolyn Kirby OBE; Tribiwnlys Eiddo Preswyl Cymru – Mr Richard Payne; Tribiwnlys Anghenion Addysgol Arbennig Cymru – Ms Rhiannon Walker; Panel Dyfarnu Cymru – Ms Claire Sharp; a Thribiwnlys y Gymraeg – Yr Athro Keith Bush QC. Rwyf wedi meithrin perthynas waith agos ac effeithiol gyda phob un ohonynt.

Mae'r wybodaeth ddiweddaraf am nifer y ceisiadau a dderbyniwyd gan bob tribiwnlys i'w gweld yn y tabl isod.

Tabl 1: Nifer y ceisiadau i bob tribiwnlys gyda chanran y cynnydd/gostyngiad

Tribiwnlys	Blwyddyn Ariannol 2016-2017	Blwyddyn Ariannol 2017-2018	Blwyddyn Ariannol 2018-2019	Y cynnydd/gostyngiad
TTA Cymru	17	17	29	+71
TAIM Cymru	2034	2028	2046	+1
TEP	130	101	176	+74
TAAAC	132	131	139	+6
PDC	3	3	2	-33
TyG	9	4	3	-25

Bydd pob un o'r tribiwnlysoedd yn y tabl uchod yn llunio ei adroddiad blynyddol ei hun. Ceir rhagor o fanylion am natur gwaith pob tribiwnlys, a gwybodaeth am ei aelodaeth, yn yr adroddiadau hyn ac ar wefan pob Tribiwnlys.

4. Penodi ar Gyfer Tribiwnlysoedd Cymru

Bydd holl aelodau newydd Tribiwnlysoedd Cymru yn cael eu penodi drwy broses ddethol a gynhelir gan Gomisiwn Penodiadau Barnwrol Cymru a Lloegr (“Y Comisiwn Penodiadau”) ar ran yr awdurdod penodi.

Yn unol â'r darpariaethau statudol sydd mewn grym ar hyn o bryd, yr Arglwydd Ganghellor fydd yn gyfrifol am holl benodiadau TTA Cymru a TAIM Cymru (oni bai am aelodau cyfreithiol y panel cleifion dan gyfyngiadau, sy'n cael eu penodi gan yr Arglwydd Brif Ustus ar ôl ymgynghori â'r Arglwydd Ganghellor). Bydd yr Arglwydd Ganghellor hefyd yn penodi aelodau cyfreithiol TAAAC ac aelodau cyfreithiol TEP Cymru (ond nid yr Arweinydd Barnwrol).

Mae'r Arglwydd Brif Ustus wedi defnyddio'r grym dirprwyo a roddwyd iddo gan Ddeddf Diwygio Cyfansoddiadol 2005, ac wedi dirprwyo'r grym i benodi aelodau cyfreithiol panel cleifion dan gyfyngiadau TAIM Cymru i Lywydd Tribiwnlysoedd Cymru. Cafodd y grym penodi hwnnw ei ddirprwyo i'r Llywydd ar 27 Chwefror 2018. Bydd y grym wedi'i ddirprwyo yn bodoli nes bydd yn cael ei amrywio neu ei ddirymu gan yr Arglwydd Brif Ustus.

Gweinidogion Cymru fydd yn penodi Arweinydd Barnwrol TEP Cymru ac aelodau nad ydynt yn gyfreithiol TEP Cymru a TAAAC. Gweinidogion Cymru sy'n gyfrifol hefyd am benodi holl aelodau PDC a TyG. Maent yn gallu manteisio ar wasanaethau'r Comisiwn Penodiadau o ran trefnu a gweinyddu cystadleuaeth ar gyfer y swyddi hyn drwy adran 83 o Ddeddf Llywodraeth Cymru 2006, sy'n caniatáu i'r Gweinidogion/Llywodraeth Cymru ymrwmo i drefniadau contractiol ffurfiol gydag asiantaethau fel y Comisiwn Penodiadau Barnwrol.

Mae amryw yn ei gweld yn rhyfedd fod gwahanol awdurdodau'n gwneud y gwaith penodi, fel y disgrifiwyd uchod, ac nad yw nifer fawr o benodiadau i dribiwnlysoedd sy'n gweithredu dim ond yng Nghymru yn cael eu gwneud gan unigolyn neu gorff ar gyfer Cymru'n unig. Mae'n debygol y bydd y broses o benodi ar gyfer Tribiwnlysoedd Cymru yn destun adolygiad cynhwysfawr gan Gomisiwn y Gyfraith Cymru a Lloegr pan fydd yn dechrau gweithio ar brosiect yn ymwneud â Thribiwnlysoedd Cymru – gweler adran 12 isod.

Yn ystod y flwyddyn, rwyf wedi bod mewn cysylltiad â'r Athro Noel Lloyd ac wedi cyfarfod ag ef. Ef yw'r Comisiynydd sy'n gyfrifol am faterion Cymru yn y Comisiwn Penodiadau, ac ef felly sy'n ymwneud fwyaf â phenodiadau i Dribiwnlysoedd Cymru a'r holl swyddi barnwrol eraill yng Nghymru. Yr Athro Lloyd yw cadeirydd Pwyllgor Materion Cymru. Penderfynais fynd i'r Pwyllgor a gynhaliwyd ar 12 Gorffennaf 2018 er mwyn codi rhai pryderon a oedd wedi cael eu mynegi wrthyf gan arweinwyr barnwrol am y broses o benodi unigolion i'w tribiwnlysoedd. Ar ôl y cyfarfod a llythyru â'r naill a'r llall, datryswyd y pryderon hynny'n hwylus.

O dan adran 62 o Ddeddf Cymru 2017, mae gan Lywydd Tribiwnlysoedd Cymru y grym i benodi aelodau presennol Tribiwnlys penodol yng Nghymru i wasanaethu fel aelod o Dribiwnlys arall yng Nghymru. Mae'n amlwg mai un o brif amcanion y ddarpariaeth hon yw creu cohort o farnwyr ar gyfer Tribiwnlysoedd Cymru a fydd yn gallu defnyddio'u sgiliau barnwrol mewn amrywiol fathau o achosion, gan hybu hyblygrwydd ac effeithlonrwydd sylweddol yn y system.

Ni fydd ymarfer dethol y Comisiwn Penodiadau yn berthnasol i unigolion a benodir gan Lywydd Tribiwnlysoedd Cymru yn unol â'r ddarpariaeth hon. Yn hytrach na hynny, gofynnir i'r ymgeiswyr fynegi diddordeb drwy lenwi ffurflen sydd wedi'i geirio'n briodol, ac yna bydd eu haddasrwydd ar gyfer eu penodi yn cael ei asesu yn erbyn meini prawf eglur sy'n cadw'n agos at rai o'r meini prawf a ddefnyddir gan y Comisiwn Penodiadau. Ers rhai blynyddoedd, mae trefn dethol ar ôl "mynegi diddordeb" wedi bod yn llwyddiannus yn y system llysoedd a thribiwnlysoedd yng Nghymru a Lloegr, ac rwy'n ffyddiog y gellir defnyddio'r broses benodi hon yn llwyddiannus yn Nhribiwnlysoedd Cymru. Dylid pwysleisio, am y tro fodd bynnag, y rhagwelir y bydd y rhan fwyaf o benodiadau i Dribiwnlysoedd Cymru yn dal i gael eu gwneud drwy ddilyn proses ddethol wedi'i threfnu gan y Comisiwn Penodiadau.

O dan adran 63 o Ddeddf Cymru 2017, ceir penodi aelodau o dribiwnlysoedd Cymru a Lloegr, h.y. tribiwnlysoedd nad ydynt wedi'u datganoli, a barnwyr eraill sy'n gwasanaethu yng Nghymru a Lloegr, i wasanaethu fel aelodau o Dribiwnlysoedd Cymru. Caiff Llywydd Tribiwnlysoedd Cymru benodi'r unigolion hyn ar yr amod ei fod wedi cael caniatâd ymlaen llaw gan Uwch Lywydd Tribiwnlysoedd Cymru a Lloegr neu'r Arglwydd Brif Ustus (yn ôl y digwydd). Hyd yn hyn, nid oes proses wedi'i dyfeisio i benodi ar gyfer Tribiwnlysoedd Cymru o dan y ddarpariaeth statudol hon, er bod rhai aelodau cyfreithiol TEP Cymru wedi cael eu penodi i'r tribiwnlys cyfatebol yn Lloegr.

5. Recriwtio ar Gyfer Tribiwnlysoedd Cymru

Yn dilyn marwolaeth drasig Mr Andrew Morris, Llywydd TEP Cymru, cynhaliodd y Comisiwn Penodiadau Barnwrol ymarfer recriwtio i ddod o hyd i olynydd iddo. Ar ôl y broses ddethol, penodwyd Mr Richard Payne yn Llywydd. Cynhaliwyd proses debyg i ddod o hyd i olynydd i Mr James Buxton ar ôl iddo ymddeol fel Cadeirydd TTA Cymru. Dr Christopher McNall oedd yr ymgeisydd llwyddiannus.

Er mis Gorffennaf 2017, mae'r penodiadau canlynol wedi cael eu gwneud hefyd:

- TTA Cymru – Draenio Tir.
- TEP Cymru – Aelodau Proffesiynol.
- TEP Cymru – Is-lywydd.
- TAIM Cymru – Aelodau Meddygol .
- TAAAC – Aelodau Cyfreithiol.
- PDC – Aelodau Cyfreithiol.

Dilynwyd ymarfer dethol a drefnwyd gan y Comisiwn Penodiadau ar gyfer pob un o'r penodiadau hyn. Daeth ceisiadau i law gan bobl gymwys iawn ym mhob un o'r ymarferion. Llwyddodd pob un o'r tribiwnlysoedd i lenwi pob swydd wag.

Ar ôl ymgynghori ag arweinwyr barnwrol pob tribiwnlys, penderfynais y byddwn yn cychwyn y broses o geisio penodi aelodau presennol o Dribiwnlys yng Nghymru i wasanaethu fel aelodau o Dribiwnlys arall. Gwahoddwyd aelodau cyfreithiol o Dribiwnlysoedd Cymru i fynegi diddordeb ar gyfer eu penodi i TTA Cymru, TAAAC a PDC. Llwyddwyd i lenwi pob swydd wag a hysbysebwyd. Roedd yr ymateb i'r ymarfer hwn yn galonogol iawn yn fy marn i. Roedd pob cais a ddaeth i law yn deilwng.

6. Safonau'r Gymraeg a Defnyddio'r Gymraeg yn Nhrifiwnlysoedd Cymru

Roedd Mesur y Gymraeg (Cymru) 2011 yn sefydlu fframwaith cyfreithiol a oedd yn gosod dyletswyddau ar rai sefydliadau cyhoeddus i gydymffurfio â safonau penodol ar gyfer ymddygiad mewn perthynas â'r Gymraeg.

Mae'r safonau canlynol wedi'u gosod ar y Tribiwnlysoedd (ac eithrio PDC):

- Safonau cyflenwi gwasanaeth.
- Safonau llunio polisi.
- Safonau cadw cofnodion.

Ym mis Medi 2016, cyhoeddodd Comisiynydd y Gymraeg hysbysiadau cydymffurfio ynghylch y safonau yr oedd yn rhaid i TTA Cymru, TEP Cymru, TAIM Cymru a TAAAC gydymffurfio â nhw. Roedd yn rhaid i bob Tribiwnlys gydymffurfio â'r safonau a nodwyd yn yr hysbysiadau erbyn mis Mawrth 2017. Bryd hynny, nid oedd y safonau'n berthnasol i PDC er ei bod yn debygol y byddant yn berthnasol iddo yn y dyfodol agos.

Heriodd pob Tribiwnlys a oedd wedi cael hysbysiad cydymffurfio nifer o'r safonau yn yr hysbysiadau hynny ar y sail eu bod naill ai'n afresymol neu'n anghymesur. Ar ôl sawl argymhelliad a chyfarfod gyda Chomisiynydd y Gymraeg, cafodd yr hysbysiadau cydymffurfio eu hamrywio ac mae'r fersiynau terfynol y mae'n rhaid i'r Tribiwnlysoedd gydymffurfio â nhw wedi'u cyhoeddi ar wefan pob Tribiwnlys.

Mae gan bob Tribiwnlys aelodau (lleyg a chyfreithiol) sy'n gallu cynnal achosion yn Gymraeg. O ganlyniad, os bydd unrhyw un sy'n rhan o achos mewn unrhyw Dribiwnlys yn dymuno defnyddio'r Gymraeg i gyfathrebu â'r Tribiwnlys yn ysgrifenedig, neu ar lafar yn ystod gwrandawriad, gellir rhoi panel addas a chymwys at ei gilydd.

Fodd bynnag, yn ôl adroddiadau arweinwyr barnwrol pob Tribiwnlys (ac eithrio TyG), anaml iawn y defnyddir y Gymraeg. Rwy'n deall bod cofnodion TyG yn dangos bod y Gymraeg wedi cael ei defnyddio mewn 5 achos ar draws pob un o'r Tribiwnlysoedd, ar wahân i TyG, yn ystod 2018-19.

7. Uned Tribiwnlysoedd Cymru

a. Ei strwythur a'i phrif swyddogaeth

Mae Uned Tribiwnlysoedd Cymru yn cynnwys tîm o 34 aelod o staff sy'n cael eu cyflogi gan Lywodraeth Cymru. Mae'r tîm wedi'i rannu ar draws Cymru fel hyn: Parc Cathays, Caerdydd (22), Tŷ Southgate, Caerdydd (3), Llandrindod (8) a Chyffordd Llandudno (1).

Pennaeth Uned Tribiwnlysoedd Cymru yw Ms Rhian Davies-Rees.

Mae llawer o'r unigolion sydd wedi'u cyflogi yn yr Uned yn ymwneud â thribiwnlys penodol. TAIM Cymru yw'r tribiwnlys mwyaf o dipyn go lew felly mae'r rhan fwyaf o'r staff yn darparu cymorth ar gyfer y Tribiwnlys hwnnw.

Mae'n amlwg o Dabl 1 bod gwaith y tribiwnlysoedd ar gynydd. Yn ystod y flwyddyn, mae arweinwyr barnwrol rhai o'r Tribiwnlysoedd wedi awgrymu bod staff dan bwysau neu fod staff yn brin, ac rwyf wedi cael trafodaethau ynglŷn â materion yn ymwneud â staff gyda phennaeth yr Uned.

Mae Pennaeth yr Uned yn cydnabod bod y gostyngiad yn y lefelau staffio wedi bod yn heriol iawn yn ystod y flwyddyn a fu. Fodd bynnag, mae lefelau staff yr Uned wedi gwella, a chaf ar ddeall fod y lefel yn gynaliadwy erbyn hyn.

Prif swyddogaeth yr Uned yw darparu'r holl systemau cefnogi angenrheidiol i sicrhau bod gwaith Tribiwnlysoedd Cymru yn cael ei wneud yn chwim ac yn effeithlon, ac yn unol â'r amcan cyffredinol, sef datrys achosion yn deg.

Mae'n bleser gennyf ddweud bod Ms Davies-Rees a'i thîm wedi ymateb i bob cais am gymorth gennyf i roi newidiadau ar waith, a'u bod wedi gwneud hynny'n frwdfrydig ac yn effeithlon. Er enghraifft, yn ystod 2017 pan oeddwn yn gweithredu yn y swydd ar sail "anstatudol", cymerodd yr Uned bob cam angenrheidiol i drefnu bod pob aelod cyfreithiol a llyeg o Dribiwnlysoedd Cymru yn cael cyfrif e-bost ar y system ddiogel, sef *ejudiciary*. Roedd hyn yn rhoi'r gallu i holl aelodau Tribiwnlysoedd Cymru gyfathrebu â'i gilydd yn electronig, a hynny'n ddiogel, am y tro cyntaf. Yn 2018, darparodd yr Uned yr holl gymorth gweinyddol yr oedd ei angen i sicrhau llwyddiant yr ymarfer dethol cyntaf i benodi aelodau presennol o Dribiwnlys yng Nghymru i fod yn aelod o Dribiwnlys arall. Yn 2017-18, darparodd yr Uned arbenigedd a chymorth angenrheidiol i arweinwyr barnwrol y Tribiwnlysoedd i sicrhau eu bod yn cydymffurfio â Safonau'r Gymraeg. Ar hyn o bryd, mae'n gwneud llawer o waith i geisio sicrhau bod Tribiwnlysoedd Cymru yn cydymffurfio â darpariaethau cyfreithiol eang newydd sy'n ymwneud â diogelu data (GDPR).

Ddechrau'r flwyddyn, gosodwyd nifer o flaenoriaethau ar y cyd ag Uned Tribiwnlysoedd Cymru a'r Uned Polisi Cyfiawnder. Y nod oedd llunio a rhannu canllawiau ar ddiogelu data, cytuno ar weithdrefnau cyson a chynhwysfawr lle bo modd ar gyfer cwynion gan y rheini sy'n defnyddio'r Tribiwnlysoedd, datblygu a gweithredu gweithdrefnau recriwtio ar gyfer penodi aelodau presennol o dribiwnlys i wasanaethu fel aelod o dribiwnlys arall, a sefydlu fforymau ar gyfer cydweithio yng nghyswllt Tribiwnlysoedd. Mae cynnydd da iawn wedi'i wneud mewn perthynas â'r blaenoriaethau hyn.

Serch hynny, mae diogelu data yn fater anodd, ac mae'r gyfraith yn gymhleth. Bu angen gofyn am gyngor cyfreithiol. Hyd yn hyn, cyfreithiwr sy'n cael ei gyflogi gan Lywodraeth Cymru sydd wedi bod yn rhoi'r cyngor hwn, ond nid oes ganddo rôl benodol yng nghyswllt Tribiwnlysoedd Cymru.

Mewn cyfarfod â Phrif Weinidog Cymru a'r Cwnsler Cyffredinol ym mis Chwefror 2018, codais y posibilrwydd o gael cyfreithiwr gyda rôl bwrsadol yng nghyswllt Tribiwnlysoedd Cymru, ac es ar drywydd hyn eto mewn llythyr at Brif Weinidog Cymru ym mis Ebrill 2018. Nid oedd y Prif Weinidog na'r Cwnsler Cyffredinol yn gwrthwynebu fy nghynnig yn ystod y cyfarfod, ac nid oedd unrhyw awgrym yn ymateb y Prif Weinidog i'm llythyr fod ganddo unrhyw wrthwynebiad mewn egwyddor i benodi cyfreithiwr gyda rôl bwrsadol yng nghyswllt Tribiwnlysoedd Cymru. Fodd bynnag, nid oes neb wedi cael ei benodi hyd yn hyn. Er fy mod yn deall yn iawn fod pwysau o ran gwaith a chyllideb, byddwn yn gobeithio y byddai modd penodi rhywun yn y dyfodol agos.

b. Ei statws

Mae GLITEM Cymru yn rhan o sefydliad mwy, sef GLITEM, sy'n asiantaeth weithredol. O'r herwydd, nid oes ganddo ei hunaniaeth gyfreithiol ei hun ar wahân i'r Weinyddiaeth Gyfiawnder, ac mae'n gweithredu'n unol â phwerau a ddirprwywyd iddo gan y Gweinidog a'r Weinyddiaeth. O'm profiad i fel barnwr gweinyddol Cymru, gwn fod GLITEM a GLITEM Cymru yn gweithredu'n annibynnol i ryw raddau ar y Weinyddiaeth Gyfiawnder, ond mae'r ddau'n atebol i'r Gweinidog ac yn cael eu hariannu, yn y pen draw, gan y Trysorlys.

Codais yr angen i Uned Tribiwnlysoedd Cymru gael statws tebyg gyda Phrif Weinidog Cymru a'r Cwnsler Cyffredinol. Ni chafodd hyn ei ddiystyru, ond yr ymateb a gefais oedd y dylai'r mater hwn gael ei ystyried fel rhan o raglen ddiwygio sy'n ymwneud â sawl elfen o Dribiwnlysoedd Cymru. Rhagwelwyd ar y pryd y byddai'r rhaglen honno'n cael ei chynnal gan Gomisiwn y Gyfraith.

Rwy'n credu'n gryf y dylai Uned Tribiwnlysoedd Cymru gael statws tebyg i statws GLITEM Cymru, ac y dylid cymryd camau i gyflawni'r nod hwnnw cyn gynted ag y bydd hynny'n rhesymol ymarferol. Yn fy marn i, ni ddylem aros am waith Comisiwn y Gyfraith gan fod y diwygio yn amlwg yn ddymunol.

Yn ogystal â chynnig manteision sylweddol o ran y ffordd y mae system Tribiwnlysoedd Cymru yn gweithredu o safbwynt effeithlonrwydd a chyfeiriad, byddai cyflwyno statws asiantaeth weithredol i Uned Tribiwnlysoedd Cymru yn rhoi elfen o annibyniaeth iddi ar Lywodraeth Cymru. Byddai hynny'n sicr yn atgyfnerthu'r angen cyson i system Tribiwnlysoedd Cymru fod yn annibynnol ar Lywodraeth Cymru ac i gael ei gweld felly. Mae annibyniaeth farnwrol yn un o gonglfeini ein system ddemocrataidd, ac mae gofyn cadw llygad barcud bob amser i sicrhau ei bod yn cael ei chynnal a bod eraill yn gweld hynny.

8. Cyllideb Tribiwnlysoedd Cymru

Llywodraeth Cymru sy'n pennu cyllideb Uned Tribiwnlysoedd Cymru. Yn ystod blwyddyn ariannol 2017-2018, dyrannwyd £4,068k i'r Uned. Y dyraniad ar gyfer blwyddyn ariannol 2018-2019 yw £4,068k, ond rhagwelir y bydd gorwario.

Caf ar ddeall mai'r cynnydd mewn llwyth achosion, a nodir yn Nhabl 1 uchod, sydd wrth wraidd y cynnydd hwn mewn gwariant.

Mae'r gyllideb yn darparu ar gyfer costau rhedeg tribiwnlysoedd a gweinyddol.

Ym mis Rhagfyr 2018, cwblhawyd adolygiad o'r Ddeddf Iechyd Meddwl. Nid ydym yn gwybod eto beth fydd effaith bosib yr adolygiad hwnnw. Fodd bynnag, mae'r arwyddion cynnar yn dangos y bydd angen cael rhagor o adnoddau gweinyddol a barnwrol i ddelio â'r gwrandawiadau ychwanegol.

9. Ystâd Tribiwnlysoedd Cymru

Nid oes gan Dribiwnlysoedd Cymru un ganolfan bwrpasol ar gyfer gwrandawiadau.

Bydd TAIM Cymru yn cynnal gwrandawiadau mewn ysbytai; nid oes gan yr aelodau cyfreithiol hynny sy'n delio â cheisiadau ar bapur, ac nad oes angen iddynt fynd i ysbyty, swyddfa benodol i wneud eu gwaith. Byddant yn gweithio o gartref neu yn y swyddfeydd y byddant yn eu defnyddio yn rhinwedd eu proffesiwn.

Mae TAAAC, TTA Cymru a PDC wedi'u lleoli mewn swyddfeydd sy'n eiddo i Lywodraeth Cymru yn Llandrindod. Mae'r swyddfeydd hynny'n cynnwys ystafell sy'n addas ar gyfer rhai mathau o wrandawiadau, ond mae'n gyffredin i'r tribiwnlysoedd hynny ddefnyddio lleoedd eraill, er enghraifft ystafelloedd mewn gwestai ac ystafelloedd llys sy'n rhan o ystâd y llysoedd a weinyddir gan GLITEM Cymru.

Mae TEP Cymru a TyG wedi'u lleoli mewn adeilad sy'n cael ei rentu gan Lywodraeth Cymru yn Nhŷ Southgate, Caerdydd. Mae'r adeilad yn cynnwys ystafell y gellir ei defnyddio ar gyfer gwrandawiadau, ond mae TEP Cymru yn arbennig yn defnyddio canolfannau eraill hefyd, yn enwedig os yw anghydfod gerbron y Tribiwnlys yn ymwneud ag eiddo sydd gryn bellter o Gaerdydd.

Yn ystod 2018, dywedodd Llywodraeth Cymru na fyddai'n adnewyddu'r les ar Dŷ Southgate pan fyddai'n dod i ben yn 2019. Mae adeilad addas arall wedi cael ei ganfod ar gyrion Casnewydd.

Mae Llywodraeth Cymru hefyd wedi dweud ei bod yn ystyried cael gwared â'r adeilad sydd ganddi yn Llandrindod. O ran dod o hyd i le arall, un o'r cynigion yw defnyddio lleoedd sydd ar gael yn swyddfeydd Cyngor Sir Powys, sydd hefyd yn Llandrindod. Gydag addasiadau priodol, nid oes unrhyw reswm mewn egwyddor pam na ellir lleoli staff Uned Tribiwnlysoedd Cymru mewn swyddfa sy'n rhan o adeilad sy'n eiddo i Gyngor Sir Powys neu yn ei feddiant. Fodd bynnag, ni fyddai'n briodol cynnal gwrandawiadau tribiwnlysoedd mewn adeilad sy'n eiddo i Gyngor Sir Powys neu yn ei feddiant. Mae'n rhaid ymddangos yn ddiuedd mewn achosion, ac yn fy marn i byddai'n anodd iawn ymddangos yn ddiuedd mewn achosion sy'n ymwneud ag awdurdodau lleol pe byddai gwrandawiadau'n cael eu cynnal mewn adeilad lle mae'r taliad (yn ôl pob tebyg) ar gyfer cyfleusterau'r gwrandawriad yn cael ei wneud o gyllideb Tribiwnlysoedd Cymru i awdurdod lleol.

Mae awdurdodau lleol bron bob amser yn rhan o'r achosion sydd gerbron TAAAC; bydd cynghorwyr yn ymddangos gerbron PDC. Felly, yn anffodus, byddai symud i swyddfeydd Cyngor Sir Powys yn golygu y byddai'n rhaid cynnal holl wrandawiadau TTA Cymru, TAAAC a PDC mewn gwestai, yn llysoedd GLITEM Cymru neu mewn canolfannau eraill sydd y tu allan i reolaeth Uned Tribiwnlysoedd Cymru. Bydd hyn yn arwain at oblygiadau o ran cost i Dribiwnlysoedd Cymru, a bydd angen sicrhau rhagor o gyllid wrth fynd ymlaen.

10. Mynediad at Gyfiawnder

Fel yr wyf wedi'i egluro'n barod, un o'm dyletswyddau o dan Ddeddf Cymru 2017 yw sicrhau bod Tribiwnlysoedd Cymru yn hygyrch. Rwy'n cymryd y cyfrifoldeb hwn o ddifri. Mae'n hanfodol bod Tribiwnlysoedd Cymru yn gallu gweithredu'n hyblyg ac mewn ffordd sy'n caniatáu i'r rheini sy'n defnyddio'r Tribiwnlysoedd gyflwyno eu hachosion yn y ffordd fwyaf ffafriol bosib. Mae hefyd yn hollbwysig bod ymddangos mewn Tribiwnlysoedd yn golygu cyn lleied o anhwylostod â phosib i bobl, a'i fod yn amharu cyn lleied â phosib ar eu bywyd bob dydd. Cedwir hynny mewn cof wrth drefnu pob gwrandawriad.

Mae cymorth cyfreithiol ar gael i raddau helaeth yn TAIM Cymru, ac fel yr wyf wedi'i ddweud, bydd gwrandawiadau'n cael eu cynnal yn ddieithriad yn yr ysbyty lle mae'r claf. Gallai cymorth cyfreithiol fod ar gael ar gyfer TAAAC hefyd (gan ddibynnu ar nifer o ffactorau). Yn ddieithriad, caiff gwrandawiadau eu cynnal mewn lleoedd sy'n hwylus i'r partïon, ac yn benodol, mewn lleoedd sy'n hwylus i rieni'r plentyn/plant sydd o dan ystyriaeth mewn achos arbennig.

Nid oes cymorth cyfreithiol ar gael ar gyfer Tribiwnlysoedd eraill Cymru. Yn yr un modd â TAAAC, gwneir pob ymdrech i sicrhau bod gwrandawiadau'n cael eu cynnal mewn lleoedd sy'n hwylus i'r partïon.

Mae aelodau cyfreithiol pob Tribiwnlys wedi meithrin y sgiliau angenrheidiol i gadeirio gwrandawiadau lle ceir ymgyfreithiwr drosto'i hun. Mae arweinwyr barnwrol pob Tribiwnlys yn fy sicrhau (ac nid oes gennyf reswm i amau hyn) fod gweithdrefnau'n cael eu mabwysiadu mewn gwrandawiadau sy'n ceisio sicrhau bod ymgyfreithiwr drosto'i hun yn gallu cyflwyno'i achos yn y ffordd fwyaf ffafriol bosib.

Er gwaethaf ymdrechion aelodau'r Tribiwnlysoedd a staff cefnogi Uned Tribiwnlysoedd Cymru, rwy'n sylweddoli bod angen i mi gadw golwg ar hyn a sicrhau bod mynediad at Dribiwnlysoedd yn cael ei gynnal a'i wella. I'r perwyl hwnnw, bydd Ms Davies-Rees yn cael cyfarfodydd rheolaidd ag uwch weision sifil GLITEM Cymru i rannu syniadau ar gyfer arferion da ac er mwyn i Uned Tribiwnlysoedd Cymru gael ei diweddarau ynghylch cynlluniau diwygio GLITEM. Yn ogystal â hyn, fel yr wyf wedi sôn eisoes, rwy'n aelod o'r Bwrdd Gweithredol Barnwrol ar gyfer Tribiwnlysoedd, lle mae trafodaethau ynghylch materion sy'n ymwneud â mynediad at gyfiawnder ar frig yr agenda bob amser.

11. Ffioedd a Delir i Aelodau'r Tribiwnlysoedd

Telir ffioedd i holl aelodau cyfreithiol a lleyg Tribiwnlysoedd Cymru, ac eithrio Llywydd TAIM Cymru, sy'n cael cyflog. Yn hanesyddol, Is-adran Polisi Llywodraeth Cymru a oedd yn gyfrifol am Dribiwnlys penodol fyddai'n pennu'r ffioedd ar gyfer aelodau'r Tribiwnlys hwnnw. Yn sgil hyn, mae anghysonderau mawr wedi datblygu rhwng y Tribiwnlysoedd. Mae'r anghysonderau hyn yno o hyd.

Yn ystod fy nghyfnod yn y swydd, mae arweinwyr barnwrol wedi dwyn fy sylw at yr anghysonderau hyn, ar eu rhan eu hunain ac ar ran eu haelodau. Y gwir amdani yw, ni ellir cyfiawnhau'r anghysonderau hyn, ac os bydd y sefyllfa'n parhau, maent yn debygol o gael effaith negyddol ar forâl y rheini sy'n cael ffioedd rhy isel. Bydd penodi aelodau presennol o dribiwnlys i wasanaethu fel aelodau o dribiwnlys arall yn amlygu'r anghysonderau. Yn sicr, mae angen mynd ati ar frys i arfarnu'r strwythur ffioedd sydd ohoni yn feirniadol, gyda golwg ar greu strwythur ffioedd sy'n deg ac yn gyfiawn.

Fel mae'n digwydd, yn ddiweddar mae'r Corff Adolygu Cyflogau Uwch-swyddogion wedi cyhoeddi adolygiad ar gyflogau barnwrol yn y DU. O ganlyniad i'r adolygiad hwnnw, mae Llywodraeth Cymru wedi caniatáu i sicrhau cynnydd o 2% mewn ffioedd. Fodd bynnag, mae adolygiad y Corff hefyd yn cynnwys argymhellion ynglŷn â lefel ffioedd aelodau cyfreithiol Tribiwnlysoedd Cymru. Yn fy marn i, mae'r adolygiad hwnnw'n rhoi man cychwyn o leiaf ar gyfer seilio strwythur ffioedd sy'n deg ac yn gyfiawn i holl aelodau cyfreithiol Tribiwnlysoedd Cymru.

Yn ôl fel yr wyf i'n ei deall hi, mae Uned Tribiwnlysoedd Cymru eisoes yn ymwneud â gwaith i sicrhau bod strwythur ffioedd teg a chyfiawn ar waith. Rwy'n sylweddoli y gallai fod yn demtasiwn i Lywodraeth Cymru aros am yr ymateb i adolygiad y Corff Adolygu Cyflogau uwch-swyddogion o Lywodraeth y DU, Llywodraeth yr Alban a Llywodraeth Gogledd Iwerddon. Yn fy marn i, fodd bynnag, camgymeriad fyddai hynny oherwydd nid yw'r anghysonderau sy'n gyffredin yng Nghymru ar unrhyw gyfrif mor ddifrifol mewn awdurdodaethau eraill.

Nid yw adolygiad y Corff yn ymdrin ag aelodau nad ydynt yn gyfreithiol. Serch hynny, dylai fod yn bosib adolygu anghysonderau yn y ffioedd a delir i aelodau lleyg a dyfeisio strwythur priodol.

12. Diwygio Tribiwnlysoedd Cymru

Mae Llywodraeth Cymru a Chomisiwn y Gyfraith wedi cytuno y bydd y Comisiwn yn cynnal adolygiad cynhwysfawr o'r Tribiwnlysoedd a'u systemau cefnogi. Mae'n anochel y bydd y prosiect yn eang iawn. Rhagwelwyd yn wreiddiol y byddai gwaith yn dechrau'n fuan yn 2019. Yn anffodus, mae'n amlwg erbyn hyn na fydd gwaith ar y prosiect yn dechrau cyn tymor yr hydref 2019.

Heb os nac oni bai, bydd gwaith Comisiwn y Gyfraith yn hanfodol mewn sawl ystyr – mae'n bosib y bydd yn gosod y sylfaen ar gyfer system tribiwnlysoedd datganoledig y gall Cymru fod yn falch ohoni. Fodd bynnag, nid wyf yn teimlo y dylai diwygiadau synhwyrol y gellir eu cyflwyno fesul cam ac nad oes angen deddfwriaeth i'w hategu (fel symleiddio arferion a gweithdrefnau, rhoi gweithdrefnau ar waith ar gyfer traws-leoli rhwng Tribiwnlysoedd Cymru a Lloegr a thrawsnewid Uned Tribiwnlysoedd Cymru yn asiantaeth weithredol) wynebu oedi wrth aros am ganlyniad gwaith y Comisiwn. Os felly, mae'n debygol y byddai rhai blynyddoedd yn mynd heibio cyn y byddai unrhyw ddiwygio ystyrlon yn dechrau. Yn wir, mae'n ddigon posib y byddai bwrw ymlaen â rhywfaint o waith diwygio ar y cychwyn yn helpu Comisiwn y Gyfraith wrth ei waith.

13. Diwedd glo

O'r eiliad y dechreuais ymwneud â Thribiwnlysoedd Cymru, rwyf wedi cael cefnogaeth galonnog gan Arweinwyr Barnwrol pob Tribiwnlys, pennaeth staff Uned Tribiwnlysoedd Cymru ac amrywiol aelodau tîm Polisi Cyfiawnder Llywodraeth Cymru yr wyf wedi bod mewn cysylltiad â nhw. Pan mae'r angen wedi codi, rwyf wedi cael cyngor cyfreithiol gan gyfreithwyr Llywodraeth Cymru, ac wedi bod yn fwy na pharod i ddibynnu ar y cyngor hwnnw. Hoffwn gofnodi fy niolch i bob un o'r unigolion hyn.

Rydym yn cychwyn ar daith tuag at gyflwyno system dribiwnlysoedd fodern a hyblyg i Gymru – system a fydd yn gallu ymateb i anghenion rhesymol y rheini sy'n defnyddio'r tribiwnlysoedd, ac yn bwysicach na dim, a fydd yn gallu cyflwyno penderfyniadau teg yn chwim ac yn ddarbodus. Mae rhai o'r sylfeini yn eu lle'n barod, ond mae'n anochel y bydd sawl her o'n blaen, yn enwedig os bydd gwaith y rhan fwyaf o'r Tribiwnlysoedd yn dal i dyfu, fel sy'n debygol o ddigwydd.

Syr Wyn Williams
Llywydd Tribiwnlysoedd Cymru